

УДК 811.111'373.611

О. Л. Гармаш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови, докторант Запорізького національного університету

Вербальна репрезентація комбінованих когнітивних кодів

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу з англійської мови ЗНУ

У статті висвітлено процеси утворення нових комбінованих одиниць спілкування. Запропоновано авторську типологію та розуміння явища композиції в мережі системи словотвору сучасної англійської мови. Формування комбінованих інновацій в англійській мові роботі подано з позиції лінгвокогнітивного напрямку. Окрім цього, обґрунтовано перспективність дослідження динаміки розвитку словникового складу англійської мови в лінгвокогнітивному напрямі.

Ключові слова: словотвір, композиція, словоскладання, неологізм.

Гармаш Е. Л. Вербальная репрезентация комбинированных когнитивных кодов. В статье обозначено процессы образования новых комбинированных единиц общения. В работе предлагается авторская типология и понимание явления композиции в сети системы словообразования современного английского языка. Формирование комбинируемых инноваций в английском языке в работе представлено с лингвокогнитивной точки зрения. Кроме того, обосновывается перспективность исследования динамики развития словарного состава английского языка в лингвокогнитивном направлении.

Ключевые слова: словообразование, композиция, словосложение, неологизм.

Garmash O. L. Verbal Representation of the Combined Cognitive Codes. The article focuses upon the formation of new combined units of communication. In this work, the author's interpretation of compounding and its typology are proposed. The formation of compounded innovations in English language is examined in the work from the lingvocognitive point of view. In addition, the perspectives of cognitive research of English vocabulary development are grounded in the paper.

Key words: word-formation, compounding, neologism, affix, word-building element.

Постановка наукової проблеми та її значення. В основі когнітивного підходу до дослідження мовних одиниць різного рівня полягає розуміння мови як засобу формування та вираження думки, зберігання та організації знання в людській свідомості, обміну знаннями, тобто як особливої когнітивної системи [1, 363]. З погляду сучасних уявлень, мова – це когнітивна здатність, невід'ємна частина інфраструктури мозку. Його провідними функціями є когнітивна та комунікативна. З цього випливає, що мова не відображає навколишній світ безпосередньо у своїх значеннях, а репрезентує його через систему концептів у свідомості людини [3, 43–44].

У своїй роботі про абстрактні імена О. С. Кубрякова приділяє особливу увагу ідеям Р. І. Павіленіса про те, що природна мова надає можливість людині, використовуючи вербальні символи, маніпулювати концептами як елементами концептуальної системи і будувати та створювати на основі цього нові концептуальні структури, що вже зумовлені самою цією системою, а не тільки пізнаваною дійсністю, і що концептуальна система являє собою систему інформації (думок і знань) про дійсний або можливий світ, що безперервно конструюється [7, 12].

Когнітивний підхід до дослідження словотвірного моделювання, що ґрунтується на принципі мовної експлікації фрагментів досвіду людини, застосовувався у працях І. В. Андрусяк, Н. А. Беседіної, М. М. Болдирева, С. А. Жаботинської, О. С. Кубрякової, А. Е. Левицького, Л. О. Манерко, О. М. Позднякової, М. М. Полюжина та ін.

Актуальність цього дослідження визначається нагальною потребою у висвітленні процесів композиції тих мовних одиниць, що збігаються за рівною приналежністю, і тих, що різняться за цим показником з погляду когнітивного підходу до аналізу лінгвальних явищ. **Мета** статті полягає в теоретичному обґрунтуванні питань та практичній експлікації ментальних і вербальних аспектів, пов'язаних із низкою епідигматичних засобів утворення одиниць номінації, що поповнюють словниковий фонд сучасної англійської мови.

Під час роботи вважаємо за необхідне розв'язати такі **завдання**: окреслити перспективність застосування когнітивного аналізу до дослідження дериваційних процесів у мовній системі; запропонувати авторське розуміння явища композиції та типологію його механістично-модельного фонду;

підкреслити роль аналогії в процесах концептуальної деривації та фреймової деривації; проілюструвати процеси утворення англомовних неологізмів за допомогою механізмів афіксоскладання, афіксації лексеми, словоскладання лексичного типу, словоскладання синтаксичного типу, рекурсії, стягнення, афіксації вторинного вербального коду, лексичного аранжування вторинного вербального коду, синтаксичного аранжування вторинного вербального коду.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дериваційні процеси відіграють чільну роль у формуванні мовної картини світу. На думку О. С. Кубрякової, “немає нічого більш природного, ніж аналіз дериваційних явищ з когнітивних позицій: цілком очевидно, що саме співвіднесення цих явищ з процесом пізнання і закріплення його результатів дозволяє спостерігати, з одного боку, в яких формах відбувалися пізнавальні процеси в мові, а з іншого – як змінювалася мова під впливом цих процесів і як відбувалось її постійне збагачення і розвиток у міру їх здійснення” [7, 91].

Когнітивна лінгвістика – один із сучасних напрямів лінгвістичного дослідження. Щоб зрозуміти, що таке когнітивна лінгвістика, спершу треба зрозуміти, що таке когнітивна наука і яка парадигма знань перебуває за нею. Когнітивну науку визначають по-різному. Так, на думку М. Болдирева, когнітивна наука – це наука, яка досліджує процеси сприйняття, категоризації і класифікації, які системи забезпечують різні види діяльності з інформацією [2, 8].

Отже, продукування дериватів насамперед обумовлює закріплення людського досвіду, що призводить до відбиття когнітивних підсумків осмислення світу в одиницях дериватології. Дериваційна система як складний феномен має складну ієрархічну організацію, утворену мережею простих та комплексних одиниць. Лінгвокогнітивні процеси номінації тісно пов’язані з поняттям номінативної тактики, оскільки мова є універсалиєю антропоцентричною і антроподетермінованою.

Ми дотримуємося думки А. Е. Левицького про те, що номінативна тактика проявляється у використанні певного словотвірного засобу, тобто однієї зі словотворчих моделей для найбільш повної передачі особливостей названого об’єкта з позиції певного етносу. При виборі номінативної тактики значення набуває також дію механізму аналогії, але вже не ментального, як з номінативним ходом, а мовного, оскільки йдеться про вербалізацію отриманої інформації [9, 229].

Розглядаючи механізм афіксації, слід відзначити те, що “матеріал” для його функціонування (словотворчі елементи) останнім часом активно утворюється за допомогою таких *бігенеративних* дериваційних механізмів, як телескопія, словоскладання, афіксоскладання типу Б. До речі, способи словотворення, що не продукують власними засобами нові словотворчі елементи (афіксація, афіксоскладання типу А), а тільки “споживають” готові форманти, ми іменуємо *моногенеративними* механізмами системи словотвору на тій підставі, що вони сприяють утворенню винятково лексичних інновацій.

Традиційні механізми словоскладання в лінгвокогнітивному розумінні слід розглядати як явище композиції одиниць лексичного рівня мовної системи. При цьому зауважимо, що під *композицією* у широкому сенсі, на нашу думку, слід розуміти процес творення різнорівневих одиниць спілкування внаслідок складання структурно ціліснооформлених мовних одиниць, що мають один і той же рівень мовної системи або різняться за рівневою приналежністю. Виділяємо такі способи композиції: *афіксоскладання, афіксація лексеми, словоскладання лексичного типу, словоскладання синтаксичного типу, рекурсія, стягнення, афіксація вторинного вербального коду, лексичне аранжування вторинного вербального коду, синтаксичне аранжування вторинного вербального коду.*

Розглядаючи явище складання афіксальних елементів, який іменуємо афіксоскладанням (елементоскладанням), вважаємо доцільним згадати тезу про те, що в морфологічних формах мова фіксує не тільки найбільш узагальнені й абстрактні характеристики навколишнього світу, а й ті сторони, які виявляються для людини найбільш регулярними... [1, 363]. Морфологічна репрезентація як особливий категоріальний спосіб структурування концептуального змісту відбувається внаслідок дії певних мовних та когнітивних механізмів [там само].

За допомогою нового механізму афіксоскладання (що репрезентує і моногенеративний (тип А), і бігенеративний (тип В) варіанти) у сучасній англійській мові було утворено цілу серію інновацій. Прикладами функціонування афіксоскладання типу А (Aff + Aff = W) можуть послугувати такі англомовні неологізми: *biotech, cyberholic, Eurocrat, Eurospeak, infoganda, technospeak* та ін. Унаочнити дію механізму Aff + Aff = Aff – афіксоскладання типу В можуть англомовні інновації: *dot-com, dot-name, dot-pro* та ін.

Висока продуктивність афіксації зумовлюється й тим, що кожна дериваційна морфема функціонує на користь системи словникового складу, поповнюючи його подальшим мовним матеріалом. Відтак функціональна навантаженість кожного дериваційного елемента набагато перевищує системологічну значущість нової лексичної, семантичної чи форматичної одиниці (нової вербальної форми вже наявного в ментальному фонді носіїв англійської мови концепту або фрейму). За допомогою афіксації було утворено найчисленніший ряд інновацій. Серед них такі: *micro-work*, *cyberkiosks*, *Wiki-groaning* та ін.

Microwork gives marginalized people a chance to earn a living by playing a vital role in the business processes of big companies. In parallel, the organization assists local entrepreneurs in running microwork centers, helping to grow a new pool of business talent across the developing world (Examiner.com, April 10, 2011).

TheWatchAvenue.com is a virtual arcade of posh boutiques representing some of Switzerland's finest timepiece brands. Using ambient street sounds, digital clips of walking, talking salespeople and cyberkiosks brimming with product information, the site attempts to recreate the chic ambience of the real-world salons where luxury watches are typically sold (The New York Times, March 17, 2010).

There's a new sport on the Internet: competing to come up with the best examples of how Wikipedia, the Web's home-grown reference source, is skewed towards pop-culture topics. For instance, the West Wing of the White House merits a 1,100-word entry on Wikipedia, while "The West Wing", the Aaron Sorkin TV drama, has an 6,800-word write-up. This game already has a name: "Wiki-groaning" (The Wall Street Journal, 16 June 2007).

Висвітлюючи надалі когнітивний аспект явища словоскладання, відзначимо, що за ретроспективним досвідом про традиційний поділ морфем на афіксальні та кореневі можна зробити хибний висновок про необхідність віднесення основокладання до морфологічних способів словотворення. Проте слід мати на увазі, що коренева морфема за своїм функціональним лінгвістичним статусом у англійській мові дорівнює лексичній одиниці [5, 57]. Адже в сучасній англійській мові значна кількість не тільки тих морфем, що в історичному форматі виконували кореневі функції, а й повнозначні (у структурному плані лексичні одиниці), як, наприклад, *-friendly*, *loadsa-* виконують афіксальні функції. Отже, дотримуємося сучасної лінгвістичної думки про практичну ідентичність понять словоскладання та основокладання.

За допомогою словоскладання лексичного типу (як правило бінарного) $W + W = W$ словниковий склад англійської мови поповнився низкою інновацій, серед яких *sleeveface*, *lifecasting*, *lifestreaming*, та ін.

Just when you thought your old LPs were worthless, along comes the incredible photo genre called "sleeveface". Take an old album cover, preferably with a picture of the artist on it, and then pose with it, merging the album sleeve and background together into a fun ... (Plain Dealer, January 3, 2010).

За допомогою словоскладання синтаксичного типу $W + W = W - W$ склад англійської мови поповнився низкою інновацій, серед яких *pancake people*, *Earth twin*, *peace dividend*, *scalper-bot*, *pack-year*, *sun gazer* тощо.

A University Of California (San Diego) study found that the amount of information the average American processed in 2008 was triple what it was in 1960. This has turned many into pancake people – spread wide and thin (FLOAT Press Blog, April 5, 2011).

Currently just a promising data point, KOI 326.01 (which stands for Kepler Object of Interest) might end up getting a better name if it does turn out to be a real Earth twin (New Scientist, February 21, 2011).

Last month, Bank of America laid out its goals for the company, and introduced a new word into our lexicon: the "peace dividend" (The New York Times, April 15, 2011).

Щодо такого типу інновацій зауважимо, що компаунди, які пишуться окремо (як правило бінарні), з діакронічного погляду, є перехідною "метаморфозною" реалією процесу переходу синтаксичних сполук до складу лексичних одиниць. У сучасному англійському неологічному просторі такі "метаморфози" подекуди відбуваються миттєво. Унаочнення цього може послугувати новотвіром: *Googlejuice* (*Google juice*).

Foreshadowing the importance of links and the rise of Google's PageRank algorithm, Pinkerton then ran a test on his newly created database in March 1994. Which sites, he wondered, had the most references, or links, from other sites (in today's parlance, the most Googlejuice)? (Portfolio Hardcover, September 8, 2005).

*For one thing, corporations are outnumbered by citizen bloggers who link to each other, generating the kind of **Google juice** which propels them up the search pages. Consumers doing online research find them fast* (The Toronto Star, June 13, 2005).

Так, на нашу думку, одиниці, якими носії англійської мови оперують як словами (у вербальному й у ментальному розумінні) можуть належати до лексичного рівня мовної системи. Поряд із цілісністю такої ментальної одиниці інформаційної системи людини, що традиційно іменується концептом, її вербальна форма інтерпретації досить часто визначається як дефісована, або дистанційна (роздільно оформлена), що теж не тільки підкреслює “похідність” концепту, а й заохочує логічно-центровані розумові процеси людини до подальших процесів концептуальної деривації у процесах чуттєво-розумового сприйняття світу та його етногеоцентричного відтворення.

Інноваційним моментом словоскладання можна вважати рекурсію. Так, за свідченням американських лінгвістів, у наш час особливістю англійської мови є можливість утворення композитів із композитів: *finance committee – finance committee secretary – finance committee secretary election – finance committee secretary election scandal* і т. д. Хоча за своєю формою такі утворення схожі на фрази, в реченні вони функціонують як слова, підкреслюють лінгвісти. При цьому сам процес творення складних слів іменують рекурсивним [10, 171].

За допомогою стягнення $W + W + W... = W - W - W... (W W W...)$ словниковий фонд англійської мови поповнився інноваціями **torch-and-pitchfork**, **hand-me-up**, **social network fatigue** та ін.

*Before the game was over, the howls had begun. That Delhomme was able to walk out of the stadium on his own two feet Sunday is the first testament to his resilience, since the **torch-and-pitchfork** crowd hadn't gotten him yet* (The Herald, January 12, 2009).

*Until knock-off time at 5 pm from his Little India den, he maintains contact with the ‘outside’ world via an old, ‘**hand-me-up**’ Nokia mobile phone left behind by his son, and the occasional news buzz on the Iraqi crisis crackling through his radio* (The Straits Times (Singapore), March 16, 2003).

*This is why there's been a growing online grumble about “**social network fatigue**”. It's more than a frustration with signing up for umpteen useless accounts; it's the exhaustion that comes from being asked to build an online identity over and over again* (The Globe and Mail, February 16, 2007).

Щодо останніх, В. В. Іванов влучно зазначає, що “нечіткою виявляється межа між словом та реченням”. На його думку, збільшення продуктивності механізму стягнення може призвести до “зміни співвідношення основних граматичних одиниць зі зрушенням у бік інкорпорації” [6, 43–44]. Проте це не стосується ідіоматичних утворень, які в лінгвокогнітивному трактуванні утворюються не через концептуальну деривацію, а фреймову деривацію, як у випадку з **nailing jelly to a tree**.

*How do you measure happiness, anyway? Happiness, like pain, has a threshold that varies from person to person. Defining it is about as easy as **nailing jelly to a tree*** (Australian Financial Review, June 30, 2001).

Аналізуючи процеси деривації за допомогою афіксації вторинного вербального коду, зазначимо, що під вторинним вербальним кодом розуміємо стійку за змістом нову вербальну форму репрезентації знайомої мовної одиниці лексико-синтаксичного типу, ментальні механізми декодування якої не викликають труднощів у соціально адаптованого носія мови-оригіналу. На шляху до пристосування членів англійськомовного соціуму вільно володіти такими одиницями комунікації, що дають змогу значною мірою раціоналізувати вербальний ефір лінгвоцентричної інформації, в наш час головну роль відіграє мас-медіа. Адже, як правило, всі засоби мас-медіа, окрім світу реального, дублюються в кіберреальності, яка значно виграє в зручності, швидкості, економічності, відкритості до діалогу.

*He refers to **NIMBYism** – the Not In My Back Yard sentiment that drives many political decisions. “The present case, by the same token, may be described as **GOOMBYism** for ‘get out of my back yard,’ or at least, ‘if you stay here, you’re going to pay for it”* (The Orange County Register, February 18, 2002).

Ілюструючи процеси деривації “міжрівневих сполук” за допомогою лексичного аранжування вторинного вербального коду, наведемо декілька прикладів. Так, мовна одиниця **ICE number** – *an emergency phone number programmed in a mobile phone's address book under the name ICE (in case of emergency)* була утворена додаванням до одиниці вторинної номінації (вторинного когнітивного коду) **ICE** слова *number*.

*In case of emergency numbers, or “**ICE numbers**”, as they are commonly known, are used when a person is unable to provide emergency personnel with personal information* (The Minnesota Daily, November 21, 2005).

Так само на базі нової вербальної форми **Wi-Fi** (*Wireless fidelity: a networking scheme that creates a wireless connection between a device and a network or the Internet*) утворилася англomовна інновація **Wi-Fi squatter**.

Cafe owners have tried a variety of tactics to foil Wi-Fi squatters. They put out signs that ask laptop users to share tables or point them to nearby Wi-Fi hot spots such as public libraries (Los Angeles Times, August 8, 2010).

На нашу думку, цей спосіб можна позначити моделлю ($F + W$), тобто *форма+слово*. Похідною одиницею при цьому постає інновація змішаного типу. Тут доцільно зазначити, що “зразок-модель, фактично, виникає й починає діяти тільки тоді, коли саме вона спливає у свідомості мовця під час здійснення дериваційного акту в ролі одиниці асоціації” [4, 102].

Отже, варто пам'ятати, що мова – одна з найважливіших складових частин людського мислення, центр усієї когнітивної діяльності, в ній відображаються всі когнітивні процеси. Тому М. Болдырев наголошує, що, виділяючи завдання когнітивної лінгвістики як науки про відношення мовних і когнітивних структур, потрібно враховувати складники роботи мозку, а саме: мислення, пам'ять, увагу, – і з'ясувати, яку роль відіграють мовні одиниці й форми в здійсненні всіх цих процесів [2, 11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати нашої роботи, зазначимо, що творення нових одиниць номінації за зразком (зразками) конкретних мовних одиниць і за звичними комбінаціями засвідчують, що “надзвичайно важливою є роль аналогії як потужного засобу пізнання світу” [9, 229]. У результаті її дії відбувається підготовка до найменування об'єктів навколишнього середовища. Люди відображають нові явища на тлі самих себе. Називається не стільки сама річ, скільки концепт, який вона активує у свідомості людини [9, 229].

Важливо усвідомлювати, що структура та зміст внутрішнього світу людини принципово відрізняються від того, що ми виявляємо в навколишньому світі. Концептуальна система як частина цього внутрішнього світу передбачає весь ментальний досвід узаємодії людини із зовнішнім світом разом із досвідом багаторазової переробки отриманих знань, а також різні враження, переживання, оцінки, образи, пов'язані зі сприйняттям реальності та внутрішніх психічних процесів [3, 43–44].

Отож, генетично закладені в людині функції до пізнання та формування світу навколишнього, світу внутрішнього, світу інтерактивного, зумовлюють перспективність проведення подальшого аналізу ментальних механізмів організації знань та їхньої мовної інтерпретації у площині нової наукової системи координат, якою є когнітивна лінгвістика.

Література

1. Беседина Н. А. Роль морфологических категорий в организации языка как когнитивной системы / Н. А. Беседина // Когнитивные исследования языка. Вып. VII. Типы категорий в языке: сб. науч. тр. / гл. ред. серии Е. С. Кубрякова; отв. ред. вып. Н. Н. Болдырев; М-во обр. и науки РФ, Рос. акад. наук, Учреждение Рос. акад. наук Ин-т языкознания РАН, ГОУВПО “Тамбов. гос. ун-т им. Г. Р. Державина”, Общерос. обществ. орг. “Рос. ассоц. лингвистов-когнитологов”. – М.: Ин-т языкознания РАН; Тамбов: Изд. дом ТГУ им. Р. Г. Державина, 2010. – С. 363–371.
2. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии: [учеб. пособие] / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамбов. ун-та, 2000. – 123 с.
3. Болдырев Н. Н. Оценочная метареферентация: проблемы изучения и описания // Когнитивные исследования языка. Вып. V. Исследование познавательных процессов в языке: сб. науч. тр. / гл. ред. сер. Е. С. Кубрякова; отв. ред. вып. Н. Н. Болдырев. – М.: ИЯЗ РАН; Тамбов: Изд. дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2009. – С. 43–51.
4. Гармаш О. Л. Функціонування механізму аналогії в словотворчому “суперрівні” англійської мовної мегасистеми // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Серія: 5(77). – Суми: СумДУ, 2005. – С. 99–104.
5. Гармаш О. Л. Англomовна епідигматика та розвиток вокабуляру: [монографія] / О. Л. Гармаш – Мелітополь: ТОВ “Видавничий будинок ММД”, 2009. – 128 с.
6. Иванов В. В. Лингвистика третьего тысячелетия: Вопросы к будущему: [монография] / В. В. Иванов – М.: Яз. славянской культуры, 2004. – 208 с.
7. Кубрякова Е. С. К построению типологии словообразования категорий / Е. С. Кубрякова // Актуальные проблемы современного словообразования: материалы Междунар. науч.-техн. конф. – Кемерово, 1–3 июля 2005. – Томск, 2006. – С. 90–96.
8. Кубрякова Е. С. В генезисе языка, или размышления об абстрактных именах / Е. С. Кубрякова // Вопросы когнитивной лингвистики. – Тамбов: Изд-во Тамбов. гос. ун-та им. Г. Р. Державина, 2006. – № 3. – С. 5–14.

9. Левицкий А. Э. Перспективы исследования познавательных процессов в аспекте сопоставления языковых данных / А. Э. Левицкий // Когнитивные исследования языка. Вып. V. Исследование познавательных процессов в языке: сб. науч. тр. / гл. ред. сер. Е. С. Кубрякова, отв. ред. вып. Н. Н. Болдырев. – М. : ИЯз РАН; Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2009. – С. 225–236.
10. Radford A. et al. Linguistics. An Introduction. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 438 p.

Статтю подано до редколегії
10.03.2011 р.